

Vykopávke Vynálezcom Vypínaču Vysočine Vysávaču A komu môžete tykať? Tykadlám Tympanom a tympanistovi Tyči Tyčinke Len na tyrkysového tigra si dajte pozor Ktovie, či sa mu páči, keď mu niekto tyká

3 Materiálna zhoda komponentu motivovaného slova a torza nemotivovaného slova (alebo štruktúrne odlišného motivovaného slova) vytvára fiktívnu slovotvornú štruktúru v nemotivovanej lexéme a zdanie opakovania istého slovotvorného prostriedku *cisár a pisár, z trávy si ho zvedavo premenovali prenikavé oči, (hlava) trochu čapata a trochu plešatá* Expresívne pôsobí "rozprávková" remotivácia slova starosta *"Pero je starosta, pretože má najviac starostí"*

Naznačené fungovanie paronymie, ale i homonymie v texte predstavuje slovami K Buzássyovej (1984, s 341) centrálny typ významového a výrazového kontrastu, kontrastu od výrazu k významu, keď slová vstupujúce do kontrastného vzťahu sú viac alebo menej zvukovo zhodné, no významy sú voči sebe rozličným spôsobom sémanticky alebo štylistickou hodnotou posunuté

Daniel Hevier v nezriedkavých autorských okazionalizmoch uplatňuje analogickú slovotvorbu, čím sa nalaďuje na rovnakú strunu s detským spôsobom vytvárania nových slov Hevierove okazionalizmy vo viacerých prípadoch pomenúvajú nové javy, ktoré však jestvujú len vďaka vyprovokovanej čitateľovej, resp poslucháčovej obrazotvornosti Komunikatívnu, no najmä estetickú, ozvlášťujúcu funkciu plnia predovšetkým v jedinečnom kontexte

Podľa okazionálneho slovotvorného modelu (Martincová, 1983, s 139) tvorí slovo *"hapčifón"* s významom "prechladnutý saxofón" Expresivitu analogicky utvoreného slova *"hviezdolapka"* (podľa *mucholapka*) spôsobuje sémantické napätie medzi základmi zloženého slova *"Živací stroj"* je "unavený a ospalý písací stroj", tu je evidentné napätie medzi slovotvorným a lexikálnym významom (Němec, 1972) Podobné napätie jestvuje pri slove *"narovnávač"*, ktorý "narovnáva pokrivené postavy v televíznom prijímači" *"Hugoviny"*, t j "meniny Aprílového Huga" vznikli podľa okrajového slovotvorného typu (*abrahámoviny*) so súčasťou sémantickou aktualizáciou slovotvorného základu Podľa okrajového modelu (*zaškolák*) autor tvorí slovo *"poškolák"*, t j "žiak, ktorý ostáva po škole" Štylisticky nápadná je voľba derivátu z menej produktívneho slovotvorného typu *"vynušovák, opytovák, vykrikovák"* Významová inkompatibilita zložiek v lexikálnych jednotkách *"poškolník"* ("školník je poškolník, lebo ostáva po škole") a *"slonolekar"* ("lekar, ktorý lieči slony", analogicky podľa *zverolekár*) sa stáva zdrojom expresivity Príslovka *"atramentsky"* (*"Niekto si možno myslí, že peračník je len taka obyčajná vec To sa teda atramentsky mylí!"*) evokuje svojim hláskovým zložením súvislosť so slovom *sakramentsky* Tento okazionalizmus teda vznikol medzistupňovým odvodzovaním, lebo prídavné meno *"atramentský"* neexistuje

Expresívne pôsobenie uvedených okazionalizmov zjavne spôsobujú systémové odchýlky sémantickej, štruktúrnej alebo sémanticko-štruktúrnej povahy (Fleischer, 1969, s 275)

Jazykové novátorstvo Daniela Heviera sa prejavuje i na úrovni slovotvorných postupov V jeho knihách sa stretávame s juxtaponovaným zrazenuna-

mu, ako *"Rybasajeodhlavy"* (meno dedka, ktorý si ustavične hundral túto múdrosť), *"žovajiemešteaká výstava"*, *"znovanič"* Jazykovým povrazolezectvom je odsekávanie z takto vytvorených lexém *"Bol to hundravý dedko, ktorého všetci volali Rybasajeodhlavy, skrátené Rybasaj, a ešte skrátenejšie Rybas"* V rozprávke *O vyplazovacej schránke* sa slovná zrazenina stáva zdrojom komiky (*list nechodil a schránka vykrikovala - Znovanič! Znovanič! - okolo išiel pán Zvonanič, ktorý si myslel, že vykrikuje jeho meno*)

Štylistickú príznačnosť motivovaných slov často spôsobuje expresivita slovotvorných prostriedkov, a to buď jedného, alebo oboch (Furdík, 1987, s 27) V textoch sa vyskytuje kombinácia a) nepríznačného základu a príznačného formantu (*film-ík, zlodej-lček, smieš-ik, cukrí-ček*), b) príznačného základu a nepríznačného formantu (*hugov-iny, brušk-atý, pipan-čina, trepa-č*), c) príznačného základu a príznačného formantu, resp dvoch príznačných základov (*plecháč-ik, krpán-ik, tár-aj, šibi-strunka, š'uko-cvak*)

Námetom osobitného príspevku by mohlo byť tvorenie vlastných mien v Hevierových rozprávkach Ich expresivnosť často spôsobuje mien personifikácia, ale aj zámerne zladenie so slovotvornou normou *"Žltý Machúľ išiel s červenou Machúľkou na rande"* Pravidelne sa tvoria i názvy príslušníkov zvieracích alebo ufoňských rodín *tigri tatko Bengál, tigra mamka Bengálka, malý tiger Bengáľček, tatko Ufo, mamina Ufina, synček Ufik*

V príspevku sme načrtli fungovanie slovotvorne motivovaného slova v rozprávkach Daniela Heviera V snahe zachytiť, ako sa na motivačné vzťahy navrstvujú ďalšie textové javy, na niektorých miestach prekračujeme rámec derivatológie Naše pozorovania umožňujú konštatovanie, že v skúmaných textoch sa slovotvorná motivácia stáva významným prostriedkom na vyjadrenie umeleckého zámeru autora Hevierova slovotvorná virtuozita je neodškriepiteľným zdrojom silného percipientskeho zážitku

Literatúra

- BUZÁSSYOVA, K Kontrapunkt významu a výrazu v esejistickom texte Slovenská reč, 49, 1984, s 337-344
FLEISCHER, W Stilistische Aspekte der Wortbildung Deutsch als Fremdsprache 6, 1969, s 273-280
FURDIK, J Štylistické dimenzie slovotvorne motivovaného slova Jazykovedný časopis, 38, 1987, s 25-31
MARTINCOVÁ, O Problematika neologismů v současné spisovné češtině Praha, Univerzita Karlova 1983, s 131-143
NĚMEC, I Slovotvorný význam a expresivita Slovo a slovesnost, 33, 1972 s 116-121
SKOUMALOVÁ, Z. Slovotvorné prostředky a text Jazykovědne aktuality, 1985, 2, s 73-81

Pramene

- HEVIER, D Nám sa ešte nechce spať Bratislava, Mladé leta 1990
HEVIER, D Futbal s papučou Bratislava, Mladé letá 1989
HEVIER, D Aprílový Hugo Bratislava, Mladé letá 1985
HEVIER, D Trinásť pochodujúcich čajníkov Bratislava, Mladé letá 1984